

Handleiding Verklarende Analyse*

Versie: juli 2024

* Dit document is een bewerking van [deze handreiking](#) ontwikkeld door het ontwikkelteam van R-Newt jongerenwerk, aangepast voor de setting van speciaal onderwijs passend.

“De groeiruimte voor het kind is maximaal als de relaties tussen kind, school en ouders met elkaar in balans zijn.”

Inhoud:

Stappenplan verklarende analyse	2
Stap 0: Inleidende gesprekken met de leerling	2
Stap 1: Verhaal in kaart brengen met de leerling en diens ouders/verzorgers	2
Stap 2: Reflectie en verslaglegging tijdens het gesprek	2
Stap 3: Analyse van de probleemdynamiek	2
Stap 4: Formuleren van de vraag met de leerling en diens ouders/verzorgers	2
Stap 5: Ondersteuning doordenken als CvB-lid en leraar	3
Stap 6: Ondersteuning met de leerling en diens ouders/verzorgers vormgeven	3
Stap 7: Gesprek over ondersteuning voorbereiden	3
Stap 8: Uitvoering en Evaluatie	3
Toelichting	4
Vraagverheldering	4
Wat is een verklarende analyse?	4
Waarom een verklarende analyse?	5
Wat is de toegevoegde waarde van een verklarende analyse?	5
Hoe maak je een verklarende analyse?	5
Voor wie is de verklarende analyse?	5
Wie voert de verklarende analyse uit?	5
Wanneer voer je een verklarende analyse uit?	5
Plaats in de cyclus voor ondersteuning	5
Wat is het resultaat van de analyse?	5
Hoe kan de professional de leerling helpen?	6
Theoretisch kader.....	7
Vanuit contextueel gedachtengoed	7
Contextuele grondhouding bij het maken van een verklarende analyse.....	8
Relevante literatuur	8
Instrumenten en technieken ter ondersteuning van de verklarende analyse.....	9
Circulaire vraagtechnieken	9
Inhouds- en betrekkningsniveau	9
Levenslijn	10
Genogram	11
Feedback nog verder te verwerken	12

Stappenplan verklarende analyse

Volg dit stappenplan met de leerkracht en een CvB-lid (gedragswetenschapper, zorgcoördinator of IB'er) erbij uit. Het CvB-lid kan vooral de begeleider van de stappen in het gesprek zijn; de leerkracht kan vooral de leerling ondersteunen bij het verwoorden en 'empoweren'. De gesprekken zijn met de leerling en diens ouders/verzorgers.

Stap 0: Inleidende gesprekken met de leerling

- **Doel:** Vertrouwen opbouwen en een veilig gesprek starten.
- **Actie:** Voer meerdere gesprekken om de leerling te leren kennen en een basis te leggen voor diepere gesprekken over hun problemen.

Stap 1: Verhaal in kaart brengen met de leerling en diens ouders/verzorgers

- **Doel:** Het levensverhaal van de leerling optekenen in het kader van de huidige problematiek.
- **Actie:** Bespreek:
 - Hoe is deze problematiek tot stand gekomen?
 - Hoe worden de problemen in stand gehouden?
 - Welke factoren/personen/processen spelen daarbij een rol?
- De volgende leefgebieden kunnen daarbij bijvoorbeeld langskomen:
 - Wonen
 - Financiën
 - Gezondheid (lichamelijk en psychisch)
 - Regie op eigen leven
 - Maatschappelijke participatie
 - Gezin, huiselijke relaties en opvoeding
 - Sociaal netwerk
 - Relaties, intimiteit en seksualiteit

Stap 2: Reflectie en verslaglegging tijdens het gesprek

- **Doel:** Diepere inzichten verkrijgen en documenteren.
- **Actie:** Laat de leerling zelf hun verhaal opschrijven of uittekenen. Reflecteer tussendoor op de gesprekken.

Stap 3: Analyse van de probleemdynamiek

- **Doel:** Begrijpen hoe en wanneer het probleem is ontstaan en welke dynamieken het in stand houden.
- **Actie:** Beschrijf de problematiek in verhaalvorm, inclusief de factoren die het probleem versterken, verminderen, of in stand houden.

Stap 4: Formuleren van de vraag met de leerling en diens ouders/verzorgers

- **Doel:** Concrete hulpvragen opstellen.
- **Actie:** Beantwoord de volgende vragen om de hulp goed te formuleren:
 1. Welke beschermende en belemmerende mechanismen spelen een rol?
 2. Waar moet de interventie zich eerst op richten, uitgaande van (Jennoord, 2022):
 - De ondersteuningsvraag van de leerling
 - Het sleutelprobleem en de invloed op andere problemen
 - De overtuiging dat het probleem bestaat
 - De mate van hinder voor de leerling
 - De haalbaarheid van de interventie
 - De concreetheid van het probleem
 3. Hoe kunnen we de vraag zo helder mogelijk formuleren?

Stap 5: Ondersteuning doordenken als CvB-lid en leraar

- **Doel:** Mogelijkheden voor ondersteuning voor de leerling en in de groep doordenken.
- **Actie:** Bespreek als leraar en CvB-lid (gedragswetenschapper, zorgcoördinator of IB'er) de mogelijkheden om de best passende hulp te organiseren voor deze leerling en in (verbinding met) de groep:
 - Zijn er klasgenoten die de leerling goed kunnen ondersteunen en daarmee hun sterke kanten kunnen inzetten?
 - Zijn er klasgenoten met vergelijkbare ondersteuningsbehoeften? Kunnen er verbindingen worden gemaakt of kunnen we de ondersteuning verbinden in een (kleine) groepsaanpak?
 - Gezien de ondersteuningsvraag, welk ondersteuningsvormen zijn dan mogelijk?
 - Wie of welke organisaties zouden kunnen helpen?
 - Als we ondersteuning voor deze leerling of enkele leerlingen inzetten, wat betekent dat voor klasgenoten? Hoe kunnen we daarmee rekening houden in de vraag?

Stap 6: Ondersteuning met de leerling en diens ouders/verzorgers vormgeven

- **Doel:** Ondersteuning passend voor de leerling en school vormgeven.
- **Actie:** Beantwoord de volgende vragen om de best passende hulp te organiseren:
 1. Van de mogelijke ondersteuningsvormen: welke daarvan passen volgens jullie samen het beste bij deze leerling en diens ondersteuningsvraag?
 2. Wie of welke organisatie kan het beste helpen?
 3. Als we ondersteuning voor deze leerling of enkele leerlingen inzetten, wat betekent dat voor klasgenoten? Hoe kunnen we daarmee rekening houden voor deze leerling?

Stap 7: Gesprek over ondersteuning voorbereiden

- **Doel:** De leerling empoweren voor het gesprek met de ondersteunende persoon of instantie.
- **Actie:** Bereid samen met de leerling het gesprek voor over de ondersteuning die een leraar of hulpverlener zal inzetten. Bespreek hoe zij ook zelf hun verhaal vertellen en welke vragen te verwachten zijn.

Stap 8: Uitvoering en Evaluatie

- **Doel:** De verklarende analyse inzetten tijdens het ondersteuningstraject.
- **Actie:** Gebruik de analyse om de leerling goed voorbereid bij de ondersteunende collega of hulpverlener aan tafel te krijgen. Evalueer en pas de aanpak aan indien nodig.

Met deze stappen en een zorgvuldige aanpak kan de verklarende analyse bijdragen aan een diepgaand inzicht in de problematiek van de leerling, empowerment bij de leerling en effectieve ondersteuning. Door ook de groepscontext mee te nemen, kan de ondersteuning mogelijk ook andere leerlingen helpen en werken in de schoolse context.

Toelichting

De term Verklarende Analyse wordt oorspronkelijk gebruikt binnen de jeugdhulp, maar kan ook in de onderwijssetting waardevol zijn.

Vraagverheldering

Elk ondersteuningsproces start met het verhelderen van de vraag. De onderwijsprofessional, de leerling en de ouders onderzoeken samen welke zorgen en vragen er zijn. Welke situatie of welk gedrag vinden de leerling en/of haar ouders zorgelijk, ongewenst of niet meer beheersbaar? Welke vaardigheden ontbreken bij de leerling om goed te kunnen leren en ontwikkelen? Wat zijn de wensen en verwachtingen ten aanzien van verbeteringen en hoe kan de school daarbij helpen? Het doel is dat alle betrokkenen eenzelfde beeld hebben van de klachten en zorgen.

Eerdere ervaringen met ondersteuning zijn belangrijk. Negatieve ervaringen kunnen motivatie en vertrouwen belemmeren. Een goed beeld van wat wel en niet heeft geholpen, biedt waardevolle aanknopingspunten voor een gezamenlijk plan.

Waarom is vraagverheldering belangrijk?

Vraagverheldering maakt duidelijk waar ouders en leerlingen zich de meeste zorgen over maken en wat ze willen bereiken. Dit inzicht is belangrijk voor het succes van de ondersteuning en zorgt voor een scherpe afbakening van dat wat moet worden verklaard in de verklarende analyse.

Problemen en krachten in kaart brengen en ordenen

Het in kaart brengen van problemen en krachten doe je pas wanneer er helderheid is over de ondersteuningsvraag en de motivatie van de leerling en de ouders. De professional maakt een feitelijke, geordende beschrijving van de problemen en krachten van de leerling en de leeromgeving, zoals de klas en de school.

Waarom is het in kaart brengen van problemen en krachten belangrijk?

Een goede en gerichte inventarisatie van problemen en krachten verhoogt de kans op een passende aanpak. Bij eenvoudige problematiek is het vrij duidelijk welk probleem eerst aangepakt moet worden. Bij complexe problemen helpt het om te bepalen welke aanpak het meest kansrijk is.

Van vraagverheldering naar verklarende analyse

Een verklarende analyse bouwt voort op de vraagverheldering en de probleem- en krachtenanalyse. Deze analyse verklaart waarom de problematiek is ontstaan, voortduurt of verslechtert. Er kunnen verschillende factoren op een negatieve of positieve manier op elkaar inwerken: persoonlijke kenmerken van de leerling, het gezin, de schoolomgeving, belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis van de leerling en de ouders, culturele normen en waarden, en sociaal-economische omstandigheden. De verklarende analyse geeft ook inzicht in de factoren en omstandigheden die positief gedrag van de leerling en haar ouders mogelijk maken.

Gedeelde verklaring

Een gedeelde verklaring biedt houvast, erkenning en inzicht aan alle betrokkenen en creëert perspectief en draagvlak voor de gezamenlijk gekozen aanpak.

Wat is een verklarende analyse?

Het doel van een verklarende analyse is om de best passende hulp voor een leerling te organiseren. Het is een methodische manier om inzicht te krijgen in de uitdagingen van een leerling, om vervolgens passende interventies te kunnen inzetten. Kenmerken:

- Het bestaat uit gesprekken waarin de leraar of zorgcoördinator de leerling helpt om problemen, het ontstaan en in stand blijven ervan te begrijpen;
- De analyse wordt samen met de leerling gemaakt, in bij hen passende taal (Tempel, 2018);
- Zo heeft de leerling een belangrijke rol in het komen tot begrip en ondersteuning;
- Indien mogelijk worden andere gezinsleden of netwerkfiguren betrokken;
- Er worden systemische en contextuele instrumenten en technieken gebruikt.

Waarom een verklarende analyse?

Het doel van een verklarende analyse is om leerlingen te helpen bij het formuleren van hun hulpvragen en passende ondersteuning te organiseren. Dit proces versterkt de eigen inbreng van de leerling, bevordert hun empowerment, en zorgt ervoor dat de leerling mede-eigenaar wordt van de oplossing (een belangrijke stap in het kader van hoorrecht). Bij complexe meervoudige problemen is een beschrijving en ordening van problemen noodzakelijk, maar meestal niet voldoende voor het kiezen van een passende aanpak. Samen met de leerling en ouders moet worden besloten wat het meest urgente probleem is om aan te pakken en welke aanpak het meest kansrijk is.

Wat is de toegevoegde waarde van een verklarende analyse?

De verklarende analyse geeft de leerling handvatten om eigen regie te voeren en tot een passende ondersteuningsvraag en ondersteuning te komen. Uiteindelijk moet dit leiden tot het beter verankeren van de geboden ondersteuning, in het leven en de omgeving van de leerling.

*"Ik ben echt enthousiast over wat die contextuele benadering biedt! Ik ben leerlingen en hun ouders met andere ogen gaan bekijken. Ik ben veel beter gaan begrijpen hoe ieder in de dynamische driehoek probeert van betekenis te zijn. Ook lastig gedrag krijgt zo een andere betekenis. Ik heb bijvoorbeeld vooral ontdekt hoe belangrijk het is om rekening te houden met hun loyaliteit naar thuis. Juist daarom is het samenwerken en rekening houden met ouders zo belangrijk. En toen ik leerde ouders erkenning te geven voor wat zij doen, stond ik te kijken van wat dat oplevert!"**

Hoe maak je een verklarende analyse?

De uitdagingen van de leerling worden verhelderd door het analyseren en in kaart brengen van de factoren die invloed hebben op het ontstaan en voortbestaan van een probleem.

Voor wie is de verklarende analyse?

- Bij complexe problematiek met een samenspel van factoren;
- Als onduidelijk is wat de problemen veroorzaakt;
- Als eerdere hulp onvoldoende resultaat heeft gehad;
- Bij leerlingen die openstaan voor reflectie over hun problemen.

Dit zijn geen harde criteria; het is steeds afwegen of de situatie zich leent voor een verklarende analyse.

Wie voert de verklarende analyse uit?

De leerling en de leraar of zorgcoördinator, eventueel met betrokkenen uit het netwerk of gezin.

Wanneer voer je een verklarende analyse uit?

Als er voldoende vertrouwen is opgebouwd tussen de leerling en de leraar of zorgcoördinator.

Plaats in de cyclus voor ondersteuning

De cyclus start met een vraag van een leerling of van ouders. Zij maken zich zorgen, hebben een vraag of een probleem en zoeken hulp bij een professional. De professional brengt samen met de leerling en hun ouders het probleem of de vraag in kaart: wat is de vraag precies, waarom zoeken zij juist nu hulp, waar willen ze graag bij geholpen worden en wat zou zij (eerst) willen veranderen? De vraaganalyse en de probleem- en krachtenanalyse horen bij deze fase van het proces.

De professional gebruikt haar kennis over verschillende problemen om een diagnose te stellen. Deze diagnose is niet alleen een 'label', maar vooral een beschrijving van hoe het gedrag zich bij de leerling en zijn omgeving uit. Wat lukt de leerling wel? Waar hebben de ouders of leerkracht moeite mee en waarmee kunnen ze het gedrag bijsturen? Welke factoren spelen een rol in het ontstaan en in stand houden van de problemen? Wat zou de meest kansrijke aanpak kunnen zijn en wat is een belangrijke eerste stap daarin?

De verklarende analyse heeft het karakter van een theorie. De professional vormt op basis van algemene theoretische kennis en ervaringskennis een hypothese over de samenhang der dingen in een specifieke situatie. De gekozen interventie is bedoeld om verandering in gang te zetten, maar fungeert ook als een toets voor de juistheid van de verklarende analyse.

Wat is het resultaat van de analyse?

Deze analyse resulteert in een beschrijving in verhaalvorm van de dynamiek van het probleem:

- Hoe en wanneer is het ontstaan?
- Welke dynamieken kent het probleem?

- Hoe staan de verschillende factoren met elkaar in verband?
- Welke factoren bij de leerling, diens omgeving en de interactie daartussen houden het probleem in stand, versterken of verminderen het?
- Welke factoren bij de leerling, diens omgeving en de interactie daartussen maken dat het probleem op dit niveau blijft voortbestaan en niet toeneemt?

Het is niet belangrijk naar een oorzaak te zoeken en zeker niet naar een 'schuldige'. Vaak zijn problemen ontstaan in interacties en hebben geen aanwijsbaar begin. Wel is relevant wanneer volgens de leerling het probleem is ontstaan en wat er toen veranderde.

Omdat de leerling belangrijk deel is van het komen tot de analyse, is het ook onderdeel van de oplossing. Daarmee is het resultaat van het werken aan de verklarende analyse ook empowerment van de leerling.

Hoe kan de professional de leerling helpen?

Voor het maken van een VA is vakkennis nodig, evenals communicatieve en relationele vaardigheden. De professional moet oprechte interesse tonen, goed en met een open blik kijken en luisteren, en relevante vragen stellen. Door de algemene vakkennis te verbinden met het unieke verhaal van de leerling, ontstaat een beeld over de samenhang der dingen.

Een verklarende analyse afnemen is niet makkelijk. De professional helpt door de leerling uitleg te geven over de rol van het gezin en de achtergrond die van invloed kunnen zijn op de (problemen van de) leerling. Dit kan helpend zijn om de uitdagingen waar de leerling voor staat in een breder perspectief te plaatsen (Jeugdhulp regio noord veluwe, z.d.). De professional zal in de gesprekken de leerling helpen te ontdekken welke beschermende en belemmerende factoren er spelen. De professional is daarin neutraal: toont geen oordeel over de problemen. De kunst hierbij is om erkenning te geven voor de vragen en uitdagingen waar de jongere voor staat zonder de leerling of dienst netwerk af te vallen.

Theoretisch kader

Onderstaande is een vertaling vanuit de context van jongerenwerk en jeugdhulpverlening.

De verklarende analyse is gebaseerd op contextuele en systemische theorieën. Daarin staan het systeem van verbindingen van mensen en bijvoorbeeld de balans tussen geven en ontvangen daarin centraal. In een contextuele grondhouding zijn betrouwbaarheid, meervoudige partijdigheid en erkenning geven en ontschuldigen belangrijk.

Om tot gepaste ondersteuning te komen is in het begin van een 'traject' aandacht nodig voor het verhaal van de leerling. Leerlingen vinden het vaak lastig hun ondersteuningsvraag helder te formuleren. Enerzijds omdat ze er geen taal voor hebben, anderzijds omdat ze vaak zelf ook niet precies weten wat het probleem is. Daarnaast is het voor leerlingen vaak heel spannend om zich bloot te geven tegenover een professional. Er kan sprake zijn van schaamte om toe te geven het niet alleen te kunnen regelen of eerdere teleurstellingen in het vertrouwen en toelaten van professionele hulp. Het onderzoeken van het verhaal van de leerling en het formuleren van hun vraag is een proces dat thuishoort in een partnerschapsrelatie tussen de leerling en de leraar/zorgcoördinator (gebaseerd op Bartelink, 2022).

Uit onderzoek van Wienen e.a. (2020) blijkt dat mensen die hulp vragen vaak ervaren dat hun probleem kleiner gemaakt lijkt te worden dan dat het voor hen is. Dit komt door het gebruik van vakjargon en soms doordat er niet goed geluisterd wordt naar wat kinderen en jongeren precies zeggen. Vaak linken hulpverleners het verhaal van de jongeren aan een probleem dat in een hokje past en sluiten ze daarop aan. Hierdoor wordt de dieperliggende oorzaak uit het oog verloren en de beleving van de leerling staat niet meer centraal. Ook kan er andersom geredeneerd worden: er wordt een oplossing bedacht die aan lijkt te sluiten op het zichtbare probleem. De hulpverlener valt dan terug op oplossingen die hij in het verleden ook succesvol heeft ingezet en gaat ervanuit dat dat bij deze jongere ook wel zal werken.

Leraren en zorgcoördinatoren kunnen leerlingen ondersteunen bij het beter formuleren van hun ondersteuningsvraag door een 'verklarende analyse' te maken met de leerling, voordat een ondersteuningsvraag met een hulpverlener of ondersteuner wordt opgepakt stapt. Door dit proces wordt de leerling empowered in het begrijpen en bespreekbaar maken van de problemen.

Vanuit contextueel gedachtegoed

Binnen de verklarende analyse wordt uitgegaan van het contextueel gedachtegoed. Deze theorie gaat ervanuit dat mens-zijn gebaseerd is op verbondenheid: dit ontstaat op een basis van vertrouwen en betrouwbaarheid en een balans tussen geven en ontvangen. Wanneer er in een systeem onderling vertrouwen en betrouwbaarheid is en de balans tussen geven en ontvangen in evenwicht is, is het systeem gezond. Dit systeem kan op elkaar bouwen en zorgdragen voor elkaar. Op het moment dat er een gebrek is aan vertrouwen of betrouwbaarheid en de balans van geven en ontvangen uit balans is, ontstaan er volgens deze theorie problemen (lerenoverleven, z.d.). De onbalans komt vaak voor uit het verleden, bijvoorbeeld doordat een ouder als kind onrecht is aangedaan. Als voor dit onrecht geen erkenning is (geweest), eist de volwassene dit later op, vaak bij de eigen kinderen.

Als jongerenwerker samen met de jongere het gesprek voeren over de balans van geven en nemen in het (gezins)systeem en het geven van erkenning aan ervaren onrecht is erg helpend voor jongeren. Door ook oog en aandacht te hebben voor de pogingen die verschillende gezinsleden hebben gedaan om verantwoordelijkheid te dragen, leidt dit vaak tot veel begrip en is daarmee een belangrijke bron voor steun (Van der Meiden, 2021). Ouders willen het beste voor hun kind, maar kinderen willen ook het beste voor hun ouders en hen beschermen ('Ik wil mijn ouders niet tot last zijn' of 'ik wil niet dat mijn ouders zich zorgen maken'). Dit kan leiden tot een gevoel van schuld bij de jongere omdat het niet gelukt is de last van ouders over te nemen. Ontschuldigen van de jongere is daarin een helpende factor: de jongere heeft te veel willen geven en is niet verantwoordelijk voor de last van de ouders.

Jongeren hebben een onlosmakelijke loyaliteit naar hun ouders toe, die maakt dat de professional altijd meerzijdig partijdig te werk moet gaan. Meerzijdige partijdigheid betekent niet dat men onpartijdig is maar dat men tegelijkertijd partijdig is met alle leden van het gezin. Een jongerenwerker staat achter de jongere maar valt de ouders niet af (ook niet in hun afwezigheid); dit zou de loyaliteit van de jongere aan ouders op de proef stellen en daardoor de vertrouwensrelatie tussen jongere en professional schaden.

Contextuele grondhouding bij het maken van een verklarende analyse

Bij het werken aan een verklarende analyse is een basishouding van betrouwbaarheid en meerzijdige partijdigheid noodzakelijk omdat dit de enige basis is waarop de jongere eerlijk en volledig kan zijn. Een erkenning gevende houding zorgt voor meer inzicht in de dynamiek en de problematiek.

Betrouwbaarheid

Een contextuele grondhouding blijkt ten eerste uit het belang dat professionals stellen in de vertrouwensrelatie. Zij beseffen dat zij betrouwbaar moeten zijn omdat dat voor de jongere noodzakelijk is om te vertrouwen (en zelf betrouwbaar te worden). Jongerenwerkers beseffen dat betrouwbaarheid niet is 'alles geloven wat de ander zegt' maar 'ervan uitgaan dat de ander ten diepste ook gericht is op verbondenheid' (maar het op dit moment misschien niet kan laten zien).

Meerzijdige partijdigheid

Dit is een lastige houding voor veel professionals. Vanuit ons menszijn zijn we snel geneigd het met iemand eens of oneens te zijn. Een professional die werkt vanuit meerzijdige partijdigheid is zich bewust van de impact van de onverbrekelijke loyaliteit tussen ouders en kinderen. Uit onderzoek naar hulpverlening aan seksueel misbruikte kinderen is bekend dat kinderen, hoe zwaar ze ook misbruikt zijn door een ouder, het niet accepteren als een hulpverlener kwaadsprekt over die ouder (NJI, z.d.).

Als meerzijdig partijdige professional sta je dus niet alleen achter de jongere, maar ook achter de ouder. Je begrijpt de loyaliteit en je doorziet het mechanisme van intergenerationele overdracht, als gevolg van deze loyaliteit. Je hoeft het gedrag van de ouder niet goed te keuren, maar je keurt niet de ouder in persoon af.

Erkenning geven en ontschuldigen

Het gaat hier om erkenning geven aan jongeren over de last die ze dragen. Het effect van deze erkenning kan nog sterker worden als hieraan het contextuele besef wordt toegevoegd dat een deel van de last die jongeren dragen, zit in het feit dat ouders nooit gezien hebben wat hun kind voor hen wil dragen. Veel problematiek van jongeren is intergenerationeel omdat jongeren (een deel van) de problematiek van hun ouders proberen te dragen. Dat is wat jongeren terug willen geven aan hun ouders, omdat ze van hen het leven hebben gekregen, aldus Nagy, de grondlegger van de theorie.

Een professioneel die contextueel werkt benut bewust dit gegeven in gezinnen. Het versterken van het besef van dit mechanisme en daaraan gekoppeld het bieden van erkenning is voor veel gezinnen een krachtige hefboom in het herstellen van de onderlinge relaties. Professionals kunnen dit gebruiken om erkenning te geven aan de jongere voor de gedragen last en het ervaren onrecht van henzelf, maar ook voor het komen tot begrip van de jongere voor de ouders, want ook die dragen een (intergenerationele) last en ervaren onrecht. Aandacht hiervoor kan mogelijk de relatie tussen de jongere en de ouders wat ontspannen. Ook het ontschuldigen van jongeren voor wat niet van hen was, maar waar ze zich wel verantwoordelijk voor voelden, werkt helend.

Relevante literatuur

In Jeugdhulp:

Bartelink, C. et. al. (2021). *Richtlijn Samen beslissen met ouders over passende hulp voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. www.richtlijnenjeugdhulp.nl

Nieuwenbroek, A. (2014). *Twaalf contextuele methodieken*. [Quirijn](#), Oirschot.

[Werkkaart en Factsheet JENN](#)

In onderwijs:

Brandwijk-Kok, M. Van Genderen, L. & Van der Horst, A. (2005). *Handboek voor elke zorgcoördinator*. Uitgeverij [Quirijn](#), Oirschot.

Van Mulligen, W. Gieles, P., & Nieuwenbroek, A. (2021). *Tussen thuis en school*. Uitgeverij: [ACCO](#), Leuven.

Blaauwendraad, A. (2022). *Ik ben niet jij... en jij bent niet ik*. Zie bijvoorbeeld [Contextuele leerlingbegeleiding in de praktijk \(wij-leren.nl\)](#).

Instrumenten en technieken ter ondersteuning van de verklarende analyse

Ter ondersteuning kan bij het maken van de verklarende analyse -ofwel het verhelderen van het probleem- gebruik worden gemaakt van instrumenten en technieken. We behandelen er hieronder een paar. Denk van tevoren na over welk instrument of welke techniek geschikt is voor (de problematiek van) de jongere. Bij een vluchteling is het misschien te confronterend om een ecogram te maken, maar een levenslijn kan wel werken. Soms is geen enkel instrument geschikt bij een jongere, dan kun je nog gebruik maken van de vraagtechnieken en van de basishouding zoals die hierboven is beschreven.

Vanuit theorie van contextueel werken zijn er verschillende middelen om tot inzichten te komen met jongeren. Hieronder staan een aantal voorbeelden van instrumenten en technieken die ingezet kunnen worden om te ondersteunen bij het gesprek met jongeren over de uitdagingen waar zij voor staan en hoe dit in verbinding kan staan met het systeem waar zij uit komen. Het is de bedoeling dat de jongere zelf 'het werk doet' (tekent bijvoorbeeld) tijdens het gesprek met de jongerenwerker. De professional is ondersteunend door middel van het gesprek, maar jongeren moeten het gevoel hebben dat het hun eigen product is.

Naast instrumenten maakt de contextueel werker ook gebruik van een aantal technieken, die heel ondersteunend kunnen zijn in.

De technieken en instrumenten hieronder zijn beschreven zoals ze in het jongerenwerk bijvoorbeeld worden gebruikt. Hierop kunnen variaties worden gemaakt die passen in het onderwijs en passend bij de leeftijd van de leerlingen.

Circulaire vraagtechnieken

Doel: bewustwording van structuur van het probleem, vanuit verschillende perspectieven; bevordert reflectie en inzicht; begrip voor de ander versterken.

Uitleg: circulaire vragen zijn een soort indirecte vragen aan jongeren over wat anderen van hen vinden. 'Als ik het aan je moeder zou vragen, wat zou zij dan zeggen over de reden dat je spijbelt?' Of: 'Kijkt je moeder er ook zo tegenaan denk je?' Ze verruimen de blik van de jongere en geven tegelijkertijd inzicht aan de jongerenwerker over hoe het systeem in elkaar zit.

Inhouds- en betrekkningsniveau

Doel: meerzijdige partijdigheid tonen; erkenning geven.

Uitleg: de theorie over inhouds- en betrekkningsniveau houdt in dat in een boodschap altijd iets letterlijk wordt gezegd (inhoud) én iets wordt gezegd over de relatie (betrekking). En die twee hoeven niet hetzelfde te zijn. En het betrekkningsniveau is belangrijker dan de inhoud. Een strenge vader die zijn dochter verbiedt om naar een feest te gaan, geeft als inhoud: je blijft thuis, maar op betrekkningsniveau zegt hij iets anders. Bijvoorbeeld: ik hou van jou en wil niet dat je iets overkomt. Of: je bent ongehoorzaam en ik wil je straffen. Of: ik mocht dat vroeger ook niet en ik wil dat je begrip hebt voor mij. Of alle denkbaar andere bedoelingen.

Jongeren klagen vaak over hun ouders (of anderen) omdat die iets gezegd hebben dat niet goed is gevallen bij de jongere (inhoudsniveau). Het kan heel ondersteunend zijn om, vanuit een meerzijdig partijdige houding, samen met de jongere te gaan zoeken wat de ouder bedoeld kan hebben met die opmerking (betrekkningsniveau).

Levenslijn

Doel: ontdekken van intergenerationaliteit; erkenning geven; inzicht in ontstaan problemen versterken.

Uitleg: In de levenslijn worden verschillende leefgebieden van de jongere chronologisch in kaart gebracht. De jongere tekent een lijn van 0 (of -1 als dat relevant is, bv in geval van problemen tijdens de zwangerschap) tot de huidige leeftijd. Op deze levenslijn worden in verschillende kleuren verschillende levensgebieden aangegeven wat betreft 'goed' (boven de streep) en 'slecht' (onder de streep).

Doordat de verschillende leefgebieden in één grafiek staan, wordt helder op welke leeftijd van de jongere het heel goed of juist helemaal niet goed ging en waar wellicht de problemen zijn ontstaan. Ook kunnen 'breekmomenten' samenvallen met gebeurtenissen in het leven van bijvoorbeeld de ouders; dat kan inzichtelijk werken in hoe factoren op elkaar in kunnen werken.

In onderstaand voorbeeld staan 5 levensgebieden, maar elk levensgebied is mogelijk. Denk hierbij aan de levensgebieden waarmee de hulpverleningsinstanties werken (wonen, financiën, gezondheid (lichamelijk en psychisch), regie op eigen leven, maatschappelijke participatie, gezin/huiselijke relaties/opvoeding, sociaal netwerk en relaties/intimiteit/seksualiteit).

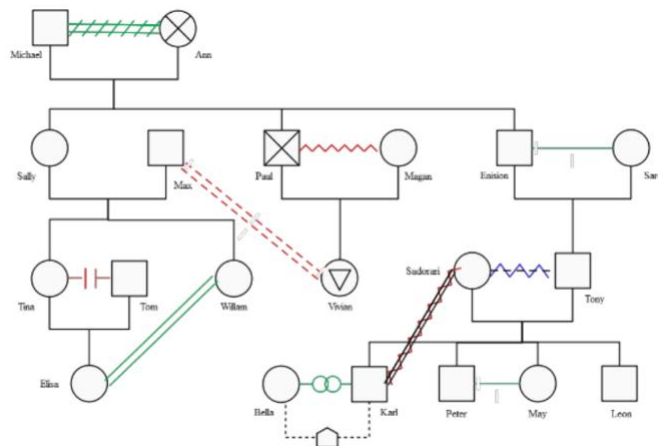
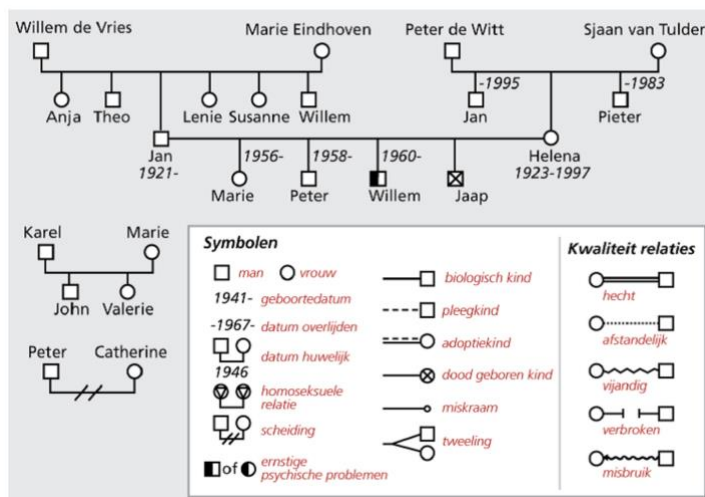
Genogram

Doel: familiebanden in kaart brengen en daardoor inzicht krijgen in de onderlinge relaties; intergenerationaliteit herkennen; erkenning geven; ontschuldigen.

Uitleg: een genogram is een 'stamboom+'. Het brengt niet alleen de familielijnen in kaart maar ook de relaties tussen de verschillende personen. Daarvoor zijn symbolen afgesproken, die hieronder staan weergegeven in de tabel. Het maken van een genogram werkt erg inzichtelijk maar kan ook confronterend zijn. De jongere tekent letterlijk op hoe de relaties met en tussen verschillende familieleden zijn en dat kan tot pijnlijke inzichten leiden. Anderzijds kunnen die inzichten ook veel verklaren over de problemen van de jongere. Houd hierbij in gedachten dat problematiek vaak intergenerationeel is en dat 'de geschiedenis zich herhaalt' dus.

Het genogram werkt met symbolen voor mensen en onderlinge relaties, die zie je in de tabel hieronder.

Tabel: symbolen genogram (instrumentwijzer.nl, z.d.)

Feedback nog verder te verwerken

Het lijkt me zeker heel goed om niet alleen naar individuele leerlingen te kijken, maar naar het systeem en groepsdynamiek. Dat is ook juist een gedachte achter dit contextueel en systemisch werken. Waardevol om te kijken hoe je die groepsdynamiek en interactie van onderwijsbehoeften e.d. in beeld kan krijgen en vervolgens kan gebruiken om er passend op in te spelen.

Visualiseren helpt daarin zeker. De uitdaging is denk ik: wat maak je visueel, waar moet je allemaal over denken wat zou kunnen interacteren?

De vragen die het bij me oproept om een verder antwoord op te zoeken zijn:

- Hoe kan je in het eigenaarschap geven aan leerlingen over hun eigen ontwikkeling, zowel bij een basisaanpak als wanneer intensievere ondersteuning nodig is, ook de groep waar zij deel van uitmaken betrekken?
- Hoe kunnen we vanuit een verklarend gedeeld beeld van wat individuele leerlingen nodig hebben om zich goed te kunnen ontwikkelen (ook als daar 'problemen' worden ervaren) dat combineren in een groepsaanpak?
- Hoe breng je daarbij het 'systeem' en de interactie tussen behoeften, stimulerende en belemmerende factoren bij leerlingen in beeld zodanig dat het je helpt om tot een passende groepsaanpak en waar nodig daarbij passende individuele aanpak te komen?
- Hoe betrek je in dit proces leerlingen passend bij hun ontwikkeling en vanuit het besef dat zij deel uitmaken van een groep? (het besef dat je deel uitmaakt van een groep en jouw behoeften die van anderen beïnvloed, etc.)

	Belang	Praktijk
Als een leerling complexe problemen ervaart, hoe <u>belangrijk</u> vind jij het dan om:		
- Naar meerdere dimensies van het probleem te kijken	xx	xx
- Ouders te betrekken in het komen tot verheldering van het probleem	xx	xx
- Leerlingen te betrekken in het komen tot verheldering van het probleem	xx	Soms/ Niet altijd
- Voldoende tijd te nemen om het probleem en de factoren die dat in stand houden of verergeren in beeld te krijgen	xx	Te weinig/ Lukt niet altijd
- Het probleem te vatten in een verklarende analyse -een verhaal- van hoe het probleem en de samenhang van factoren die daar rondom speelt	xx	Te weinig/ Steeds vaker
- Tot een gedeeld begrip van klachten en zorgen tussen leerlingen, ouders en professional te komen	xx	xx
- Problemen die spelen te ordenen in urgentie waarin het moet worden aangepakt	x	
- Problemen die spelen te ordenen in wat het meest haalbaar is om aan te pakken	x	x
- Problemen die spelen te ordenen in wat de meest kansrijke aanpak is		
- De leerling een eigen inbreng te geven in het bepalen van de aanpak	xx	Soms/ niet altijd
- De leerling een eigen inbreng te geven in het bepalen van de doelen van de hulp	xx	Soms/ soms
- De leerling een eigen inbreng te geven in het verwoorden van de ondersteuningsvraag	xx	soms
- De leerling een eigen inbreng te geven in het vertellen van diens ondersteuningsvraag aan de ondersteunende collega of hulpverlener	xx	xx
- Eerdere hulp te evalueren in wat wel en niet heeft gewerkt	xx	x/ Afhankelijk van factor
- Te kijken naar factoren die problemen in stand houden, versterken of verminderen	x	x

- **Wat zijn voor het onderwijs pluspunten van deze tool?**

Signaal dat het hele systeem van het kind belangrijk is. Alle aspecten zijn belangrijk en vergen soms wat nadere analyse.

Meer de leerling betrekken in het hulpplan.

Het dwingt tot een helikopterview over wat er gaande is bij het kind/ in het gezin/ klas.

-Het kijkt wat meer naar de omgevingsfactoren van het kind

- **Wat zijn voor het onderwijs minpunten van deze tool?**

Te theoretisch/ abstract voor onderwijzend personeel (hbo-mbo).

Veel vaardigheden en vakkennis nodig om dit toe te passen.

De tijdsinvestering (en hoeveelheid kinderen waar we het dan voor zouden willen doen) past niet in de tijd die we beschikbaar hebben.

Niet duidelijk wie de analyse moet gaan maken? Leerkracht-cvb-zoco-ortho-betrokken hulp?

Leerlingen met complexe problemen zijn vaak minder goed in staat om genuanceerd mee te denken en te kunnen communiceren (minder goed abstractievermogen en moeite met de emotieregulatie). Vanaf welke leeftijd/ ontwikkelingsniveau is dit reëel om goed met leerlingen te kunnen oppakken?

-Weer een tool erbij. Interpretatie blijft subjectief. Het zit hem in de details en dat geeft deze tool niet

- **Waar ligt vooral een mogelijke toegevoegde waarde?**

Gedwongen tot helikopterview.

Minder abstract/ minder theoretisch.

-Als de kennis van leerkrachten ook meegenomen worden en geschoold hierin. Leren verbanden te zien. Niet alleen een datateam, maar een data-analyse en combineer team.

- **Wanneer kan het vooral van toegevoegde waarde zijn?**

Een format gebruiken die ook voor een MBO opgeleide collega te begrijpen en in te vullen is met de leden van de cvb (en meer tijd nodig)

-Als je echt helemaal vastloopt en er een thuiszitting dreigt

- **Wat is mogelijk om het van toegevoegde waarde te laten zijn? Denk creatief en out-of-the-box!**

Alvast wat meer de leerlingen erbij te betrekken (input verhaal, doelen/hulp).

In de tool meer tot uiting brengen >> In de aanpak is welke tools (zoals geneologisch) je gebruikt een keuze in het stappenproces. Het idee is juist om samen te komen tot een gedeeld beeld wat speelt en hoe het op elkaar inspeelt; die combinaties maken en waar mogelijk met kind samen nadenken over dat 'systeem van factoren' om een oplossing te kiezen waarvan je verwacht dat het kansrijk is om een kind mee te helpen.

Is er ook al eens naar het 7 factoren model gekeken dat de OZG gebruikt? (ook een tool)

[7-factorenmodel: een verklaringsmodel voor de verklarende analyse \(youtube.com\)](#)

[7factorenmodel \(bureaupeers.nl\)](#)

[7-factorenmodel.pdf \(kenniscentrum-kjp.nl\)](#)

[Verklarende analyse - Kenniswerkplaats Jeugd Friesland \(awtjf.nl\)](#)